

התיק השחור

יהושע קנז

אם היית תיק, איזה תיק היית?

הצעה לשיח
ואו כתיבה

יש להתייחס לאודם התיק, ייעודו, אראהו, ארקאו, חלוקת תאים, פרטיות, סדר וכו'

הרקע לכתיבת הסיפור "התיק השחור" *

הסיפור "התיק השחור" התפרסם לראשונה במוסף הספרות של "הארץ" (12.9.07)

יהושע קנז סיפר על הרקע לכתיבת הסיפור:

"ראיתי את הילד הזה ואת סיפורו לנגד עיני במסעדה מזרחית בשכונת מגוריי. ישבתי שם עם חבר ותיק. הילד, אשכנזי מהמעמד הבינוני, בא עם אביו, אף הוא אשכנזי מהמעמד הבינוני. על פי הסכם הגירושים בין האב והאם, נפגש האב עם ילדו פעם או פעמיים בשבוע, לפנות ערב. הפעם בחר האב במסעדה הזאת, וכפי שמתואר בסיפור, הילד לא עניין אותו כלל, הוא לא החליף אתו אף מלה, והעביר את הזמן בקריאת עיתונים שמצא שם ובשיחות טלפון, ומפעם לפעם דרש מהילד שיאכל חומוס. והילד בכלל לא אוהב חומוס. ישבנו סמוך לשולחנם. אמרתי לחברי שזה ממש סיפור מוכן לכתיבה".

הארץ

* (מתוך ראיון של שירי לב-ארי עם יהושע קנז: "הארץ", 19.9.2008)

יהושע קנז (1937 - 2020)

צילום מתוך: ישראל היום 12.10.20 Raphael GAILLARDE/Gamma-Rapho via Getty

יהושע קנז (גלאס) נולד בפתח-תקוה בי"ט באדר תרצ"ז, 2 במארס 1937.

למד פילוסופיה ושפות רומניות באוניברסיטה העברית בירושלים, וספרות צרפתית בסורבון. היה מעורכי כתב העת 'קשת' (מיסודו של אהרן אמיר), וכתב העת 'מחברות לספרות'.

עיקר תרגומיו מהספרות הצרפתית. מספר יצירותיו עובדו למחזות ('האישה הגדולה מן החלומות' על ידי שמעון לוי ו'אחרי החגים') ולקולנוע ('מחזיר אהבות קודמות' על ידי עמוס גיתאי לסרט 'עלילה'). קנז פרסם סיפורים גם בשם העט 'אבי עתניאל'.

ב-1991 זכה בפרס אלתרמן, ב-1992 בפרס ניומן, ב-1993 בפרס עגנון, בפרס אקו"ם ב-1994 ובפרס ביאליק ב-1995.

יהושע קנז נפטר ממגפת הקורונה 12.10.20. (מתוך: [לקסיקון הספרות העברית החדשה](#))

הקלק לצפייה בכתבה "פרידה מענק הספרות", ששודרה חדשות כאן 11 12.10.20 ←

תקציר העלילה

תקציר העלי לה

אב (המכונה בסיפור "הוא") ובנו (המכונה בסיפור "הילד") עומדים בפתח מסעדה ומתלבטים אם לשבת בפנים או בחוץ. האב מחליט שישבו בפנים. השניים יושבים זה לצד זה. האב שואל את הילד מה ירצה לאכול. הילד משיב שאינו רוצה לאכול, ומסתפק בהזמנת קולה. האב מציע לו להזמין חומוס, אך הילד אומר שהוא כלל אינו אוהב חומוס. האב מתעלם מתשובת הילד, ומזמין לשניהם חומוס.

שעת שקיעה, והשניים יושבים בשתיקה. הבן מביט בטלויזיה בפנים עייפות, והאב קורא בעיתונים שלקח משולחן סמוך. כאשר מגיעות מנות החומוס, הילד נמנע מלאכול. האב שואל אותו מדוע איננו אוכל, והילד בתגובה, טועם בחוסר חשק מן החומוס. האב חוזר לקרוא בעיתונים ולשתות מהבירה שהזמין לעצמו.

אישה צעירה נכנסת למסעדה ומהנהנת לשלום לאב ולבנו. האב שואל את הילד מי האישה, וזה עונה לו שהיא שכנתם, העובדת כמורה בבית-ספרו. האב שוב שוקע בקריאת העיתון עד שהטלפון מצלצל מתוך כיסו. הוא קם מכיסאו, מבקש מהילד להשגיח על התיק שלו, ויוצא מהמסעדה כדי להמשיך לדבר. הילד מביט בתיק השחור המונח בכיסא שמולו, ותוהה מה יש בתוכו. הוא גם חושב מה יקרה אם התיק ייעלם פתאום. לאחר שהאב נכנס בחזרה למסעדה, הטלפון מצלצל שוב. הוא עונה ולוחש ברוך למכשיר שהוא לא יכול דבר עכשיו.

באותו רגע, נכנס למסעדה ארז, המביא משלוחים מהסופרמרקט. הילד נזכר שלפני כמה חודשים ראה את ארז מוטל על הארץ בפתח המספרה, כשהוא שותת דם. ארז הוכה קשות לאחר שניסה "לתבוע את עלבונו", כשאחד הספרים קרא לו "מפגר".

האב ממשיך לקרוא בעיתון, אף שנראה כי כבר קרא את כל מה שעניין אותו. הוא מנסה פעם נוספת לדבר עם הילד ומציע לו עוד קולה. הילד עונה שהוא לא מרגיש טוב, והאב שואל אם זה בסדר שהוא ילך עוד מעט. לאחר מכן קם, ניגש אל הדלפק, שילם וחוזר לשולחן כדי לקחת את התיק השחור והכבד שלו.

הילד נותר לשבת, וכעבור כמה רגעים קם ממקומו ויצא מהמסעדה. בדרכו הביתה חש סחרחורת. הוא לא הצליח להגיע לביתו, נכנס לחצר בבית סמוך, ושם הקיא. הוא שטף את פיו ואת בגדיו שהוכתמו בקיא. הוא הבחין בצללית שעמדה בפתח הכניסה וצפתה בו. זו היתה שכנתו המורה שקודם לכן פגש במסעדה. היא ניגשה אליו ושאלה לשלומו. מדבריה ברור, שלא החומוס גרם לבחילה ולהקאה. היא הניחה את ידה על עורפו של הילד, והוא חש לרגע חום נעים. דמעות עמדו לפרוץ מעיניו, אך הוא הצליח להתאפק ולרוץ משם לביתו.

עֵיבוֹד הַסִּיפּוֹר לִיצִירָה קוֹלְנוּעִית

ניתן להשוות בין הסיפור לסרט

קישור לצפייה בסרט

התיק השחור

The Black Bag

הילד

הדמויות

האב

לאורך הסיפור דמות זו מכונה "הילד" ולא הֶבֶן, דבר המבטא את הריחוק בינו לבין המבוגר שלצידו, שהוא ככל הנראה אביו. הילד מתנהג כמי שסובל בפגישה עם אביו. הוא סגור ומדוכדך, מהורהר, חסר תאבון, בוחה בעייפות בטלוויזיה, ונמנע מלפתח שיחה משמעותית עם אביו. הוא מרגיש כמי שהפגישה הזו נכפתה עליו בניגוד לרצונו. הילד מגלה עניין בדמותו של ארוז, איש המשלוחים שנפל קורבן לאלימות קשה. ברגישותו, הוא מזועזע מהפגיעה בארוז, ואולי באופן בלתי-מודע הוא רואה בו את השתקפותו שלו כקורבן לעוול אנושי.

הילד מרותק לתיק השחור של אביו. הוא מהרהר מה יש בתוכו, ומה יקרה אם ייעלם. דומה כי הוא מייחל להיעלמותו של התיק, אולי כסמל לרצונו הפנימי להעלים את דמות אביו מחייו, או כביטוי לא מודע לרצונו לסלק את "התיק השחור" הרגשי המעיב על הקשר ביניהם.

כאשר אביו עוזב את המסעדה ומשאירו שם לבדו, הוא חש ברע, ממחר לעזוב ויוצא לדרכו אל ביתו. בדרך הוא חש סחרחורת הגורמת לו להקיא. מעשה ההקאה סמלי, בכך שהוא מעיד על מצב רוחו השפוף יותר מאשר על מצב גופו. הוא זוכה לרגע קצר של חמלה מצדה של שכנתו המורה, המניחה עליו יד חמה, ומעבירה בו חום ואכפתיות שלא היה מורגל להרגיש.

האב מכונה בסיפור "הוא". הדבר מעביר ביקורת על הקשר המרוחק שלו עם בנו ועל חוסר תפקודו כאב. האב, שככל הנראה היה גרוש, נפגש עם בנו. השניים יוצאים לאכול במסעדה עממית (חומס). האב לא באמת מתעניין ברצונותיו של בנו. נראה מרוחק, חסר סובלנות ואדיש כלפיו. הוא מרוכז בקריאת עיתונים ובשיחות טלפון, ולבסוף הוא עוזב את המקום, ומשאיר שם את בנו שחש ברע, לבדו.

הוא כנראה מודע לתפקודו ההורי הלקוי, ומנסה לפצות על כך ב"חשבון פתוח" המאפשר לבנו להזמין מה שהוא רוצה (וגם כאן הוא נוהג בריחוק כאשר הוא שולח את המלצר כדי להודיע על כך לבן). דאגתו של האב לבנו מסתכמת בדאגה חומרית בלבד. כל פניותיו לבנו נוגעות לעניין האכילה. בכל הנוגע לנפשו של הילד, מגלה האב אדישות.

האב מיוצג על-ידי **תיקו השחור**, עליו נאמר שהוא "גדוש עד כדי להתפקע וכבד". באמצעותו נרמז כאן שהאבא אולי נושא על נפשו תיק שחור וכבד, דבר שעשוי להסביר את קרירותו והתנכרותו כלפי הֶבֶן. אף על פי כן, מצופה שיתפקד כאב לבן אותו הוא רואה פעם או פעמיים בשבוע.

המשך הדמויות

ארז

דמות משנית בסיפור. זהו בחור צעיר, המביא משלוחים מהסופרמרקט. הוא רוכב על אופניו ושר שירים מוזרים. סיפורו משולב בתוך הסיפור המרכזי בהקשר לאירוע אלים בו היה מעורב. מישהו העובד במספרה סמוכה כינה את ארז 'מפגר', וכאשר הוא תבע את עלבונו, הוא הוכה עד זוב דם. נראה כי אכן מדובר באדם חריג, יתכן שהוא באמת סובל מפיגור, אך ברור שנעשה לו עוול. תפקידו בסיפור להמחיש את יחס החברה לשונה. האכזריות כלפי החלש משמשת רקע לאווירה האופפת את העלילה המרכזית. יתכן שהילד מזדהה עם ארז המשקף עבורו את מצבו שלו עצמו. בדומה לארז, גם הוא חש קורבן לניכור ולעלבון.

המורה השכנה

דמות המורה השכנה מופיעה פעמיים בסיפור. בפעם הראשונה היא נכנסת למסעדה ומברכת לשלום את הילד ואת אביו. היא מזמינה חומוס בפיתה ויוצאת. בפעם השנייה היא מבחינה בילד כאשר הוא מקיא בחצר. היא ניגשת אליו, מתעניינת במצבו, מעודדת אותו ונוגעת בו בחמימות.

המורה היא הדמות החומלת בסיפור. היא מייצגת טוב אנושי טהור. תפקידה להאיר באור שלילי את דמות האב שאינו מתפקד כאב, ולהציע אלטרנטיבה של אכפתיות, דאגה וחום אמיתי.

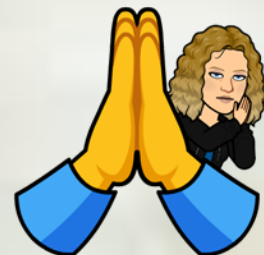

הרעיונות המרכזיים בסיפור ומשמעותם

תקשורת לקויה בין דמויות האב והבן

הבנה, אכפתיות וחמלה

למרות שלא מצוין במפורש שהאיש המבוגר והילד הם אב ובנו, ניתן להניח שזו הקרבה ביניהם. ההימנעות מציון סוג הקרבה ביניהם, מצביעה באופן סמלי על הליקויים המאפיינים קשר זה. המאפיין המרכזי של קשר משפחתי זה הוא בקצר התקשורת בין השניים. לכאורה הם יושבים יחד במסעדה, אך למעשה כל אחד מהם מרוכז בעולמו. דעתם מוסחת על-ידי הטלוויזיה ועל-ידי העיתונים במקום, הילד מתבונן החוצה מבעד לשמשה, והאב יוצא מהמסעדה כדי לשוחח בטלפון שלא בנוכחות בנו. כך נושא התקשורת הופך אירוני בסיפור. השניים אמנם נפגשו, אך למעשה הם מעדיפים את התקשורת עם העולם החיצוני על פני הניסיון לתקשר ביניהם. יתכן, שהסיפור משקף גם ביקורת צדדית כנגד העידן הטכנולוגי, בו התקשורת האלקטרונית המודרנית (טלוויזיה בכל מקום, טלפון נייד לכל אדם), פוגעת באפשרות התקשורת המילולית הישירה.

בתוך כאב הניכור קיימים בסיפור גילויים מעודדים של ערכים אנושיים ראויים. שתי הופעותיה הקצרות של דמות המורה בסיפור, מעצבות ערכים אלו. בפעם הראשונה, היא נכנסת למסעדה ומברכת לשלום את הילד ואת האב – ביטוי סמלי לתשומת-לב וליחס חם, הנמנעים מהילד בשעת פגישתו עם אביו. בפעם השנייה, היא מסייעת לילד כאשר הוא מקיא בחצר ביתה. היא דואגת לשלומן, תוהה מדוע אביו לא החזיר אותו לביתו, מגלה אכפתיות למצבו, מעודדת אותו במבוכתו, ונוגעת בו בצורה מרגיעה המשרה עליו תחושה נעימה של חום אשר "אפף אותו בנועם שלא ידע כמוהו".

דמות המורה מציעה כאן מעין תיקון קטן לתקשורת הלקויה בין הילד לאביו. מתברר שלא צריך יותר מקצת חמלה, אכפתיות ורצון טוב וטהור כדי להעניק לזולת רגע מרגש של תמיכה והבנה. מגע ידה האקראי והמחמם של השכנה מבליט עד כמה הילד משתוקק לקצת יחס חם. על כך כבר נאמר: "טוב שכן קרוב מאח רחוק" (או במקרה זה אב).

דרכי העיצוב של הרעיונות המרכזיים

יצירת אווירה כללית – הסופר בחר במסעדת חומוס עממית כמקום התרחשות העלילה. יש בבחירה זו פוטנציאל לפגישה מוצלחת, בה לא האוכל הוא העיקר (שהרי מדובר במסעדה פשוטה ובמזון בסיסי), אלא ההזדמנות ליצירת דיאלוג בין האב ובנו.

סמלי הטלפון, העיתון והטלוויזיה – הטלפון, העיתונים והטלוויזיה המצויים במסעדה עשויים לשמש כסמלים לריחוק בין האב לבנו. קריאת האב בעיתונים, שיחותיו בטלפון ובהיית הילד בטלוויזיה מסיחים את דעתם מהדבר שלשמו מן הסתם נפגשו: לדבר, להתקרב, להיות יחד. השניים מתעניינים יותר בעולם שבחוץ (זה הנשקף מהעיתונים ומהטלוויזיה ומשיחות הטלפון של האב) מאשר בעולם הפנימי, שהוא קרוב לוודאי טעון ומעורער. הטלפון, העיתונים והטלוויזיה אמנם שייכים לעולם התקשורת, אך מחדדים את העדר התקשורת בין האב לילד.

מוטיבים וסמלים

מוטיב השמשה

שמשות המסעדה מוזכרות בסיפור, כאשר הילד יושב ומתבונן החוצה. הוא מצליח לראות את השולחנות, את הסועדים בחוץ, את המכוניות הנוסעות ואת חלונות הבתים, אך יחד איתם הוא גם רואה את השתקפות המסעדה מבפנים – *יחד אתם השתקף על הזוגית תוכה של המסעדה, השולחנות, הדלפק וצנצנות החמוצים שעליו, והטלוויזיה, ואף הילד והוא, היושבים זה לצד זה, ליד שולחנם*". הילד שמחפש עניין בנעשה בחוץ, מגלה שאין הוא יכול לברוח מהפנים. כך הוא מזהה את עצמו ואת אביו כחלק ממכלול החפצים הממלאים את המסעדה. בהמשך, כאשר אביו יוצא החוצה כדי לשוחח בטלפון, מביט בו הילד מבעד לשמשה. כאן מתגלה השמשה כסמל לריחוק ולהפרדה בין השניים. האב נמנע מלדבר בטלפון בנוכחות בנו, כאילו שהוא מסתיר ממנו סוד. השמשה "כפולת המראות" המפרידה ביניהם, למעשה משקפת את כפל היחסים ביניהם: מצד אחד הם נפגשים, אך מנגד הם נותרים מרוחקים ומנוכרים זה לזה.

מוטיב האוכל

האב ובנו יושבים במסעדת חומוס. זוהי בחירתו של האב בניגוד לרצונו של הילד שכלל לא אוהב חומוס. האב מתעלם מהעדפות בנו, ומזמין לשניהם את המנה העדיפה בעיניו. אוכל, מעבר לתפקידו כמזין את הגוף, הוא גם בעל משמעות סמלית בעיצוב מצב הנפש. תיאבון לאוכל מלמד על בריאות הגוף והנפש, ואילו חוסר תיאבון עשוי לרמוז למצוקה נפשית. הבן מתגלה כחסר תיאבון, דבר המצביע על רעב שלא ניתן לסיפוק מידי ופיזי. הוא רעב למשהו אחר ולא למזון, בוודאי לא למזון שכלל איננו אוהב. הילד מסרב גם להצעות למזון אחר (ממתק הבקלוואה), ואוכל באיטיות ובחוסר-חשק את החומוס. שיא התנגדותו לאכילה שנכפתה עליו מגיע עם הקאתו בסיום הארוחה.

סמל ההקאה

בתום הארוחה, בדרכו הביתה, לא מצליח הילד להתאפק, והוא מקיא. ברור שאין מדובר כאן בהרעלת קיבה, אלא במעשה סמלי המבטא את תחושותיו בעקבות המפגש הכושל עם אביו. כל הכאב, הצער והתסכול שהצטברו בו, קיבלו ביטוי פיזי שמשמעותו ברורה. יחד עם זאת, קשה לראות בפעולת ההקאה השתחררות מן המועקה. אמנם, הילד חש הקלה מסוימת לאחר שהקיא, אך נדמה שאין באירוע זה כדי לנקות אל לבו מהרגשות הרעים. משהו קשה נותר כלוא בפנים, לא בא על תיקונו. יתכן שההקאה בסיפור נועדה לסמן את החולי שבמערכת היחסים בין האב לבנו, את יחסו המודחק (שפרץ החוצה) של הבן כלפי אביו. פעולת ההקאה זימנה לילד את הפגישה הקצרה עם שכנתו המורה – פגישה שזיכתה אותו ברגע קצר וחולף של תשומת לב, נחמה וחום אנושי.

סיפור בתוך סיפור - סיפורו של ארז

בתוך העלילה המרכזית ישנו סיפור נוסף - סיפורו של ארז, איש המשלוחים שנופל קורבן לאלימות קשה. הפגיעה בארז, המוצג כאדם מוגבל, אולי חסר-ישע, מעניקה לעלילה המרכזית הקשר חברתי רחב יותר, לפיו החברה בכללה מאופיינת בכוחנות, רוע ואכזריות.

תגובתו של הילד לפגיעה בארז עשויה ללמד על מצבו שלו:

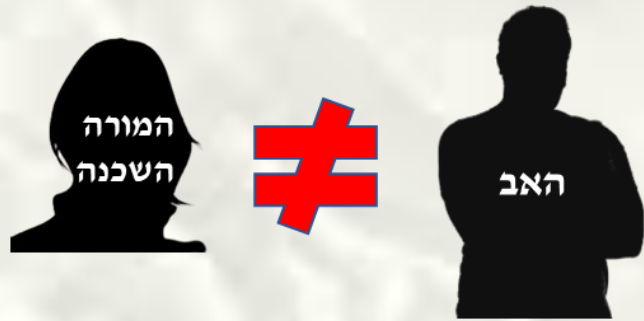
”חודשים אחדים קודם ראה הילד את הבחור מוטל על הארץ, לפני פתחה של המספרה, וראשו שותת דם. מאז, פחד ממנו מאוד.

כי תמונת הדמים ההיא טבעה על הבחור חותם של אכזריות, אם כי הוא היה קורבנה.”

יתכן שהילד פוחד מארז דווקא מהמקום של הזדהות לא-מודעת עם היותו קורבן. אולי הוא פוחד להיות קורבן כמותו. הופעתו של ארז במסעדה בשעת מפגשו של הילד עם אביו יוצרת את החיבור הסמוי בין הדמויות הפוגעות והדמויות הנפגעות.

הילד תוהה אם ארז יבחין בתיק השחור, ומהרהר אולי אפילו יחטוף אותו ויברח, ובכך למעשה מגייס את ארז ליצירת הפנטזיה שלו בדבר העלמת התיק.

אנלוגיות בין דמויות

בין האב לבין המורה השכנה קיימת אנלוגיה ניגודית. האב לא עומד בציפייה הטבעית ממנו לגלות עניין ואכפתיות כלפי בנו, בעוד המורה השכנה מתעכבת כדי לדרוש בשלומו ולסייע לו במצוקתו, על אף שהיא זרה עבורו.

הפער ביחסן של שתי הדמויות כלפי הילד מאיר את דמות האב באופן שלילי ואת דמות המורה באופן חיובי. באמצעות אנלוגיה זו מעוצבת הביקורת האישית בסיפור.

הילד וארו נתפסים כקורבנות, האחד לפגיעה רגשית והאחר לפגיעה פיזית.

דמותו של ארו תורמת ליצירת אווירה שלילית של אלימות המופנית כלפי החלש.

הילד פוחד מארו, אולי בגלל שדמותו כקורבן מאיימת עליו ומזכירה לו שגם הוא קורבן.

דומה, כי השניים נקלעו לפגישה שאין להם רצון לקיימה. הם סגורים אחד כלפי השני, ומנסים להעביר את הזמן מבלי להידרש לשיחות נפש. נראה, כי שניהם נושאים בליבם רגשות קשים, שאין הם מסוגלים או מעוניינים לדבר עליהם. השתיקה והעדפתם להתרכז בדברים אחרים מעידה על הליקוי התקשורתי ביניהם.

משמעות כותרת הסיפור

במישור הגלוי התיק השחור אותו נושא האב, מכיל, ככל הנראה, את אותם פריטים הנוגעים לעבודתו. לתיק יש נוכחות בולטת. הוא מונח על הכיסא מול הילד, והוא מעסיק אותו רבות לאורך המפגש.

במישור הסמוי משמש התיק השחור כסמל לדבר מסתורי כלשהו המעורר סקרנות ויוצר מתח. הבן תוהה "מה יש בתיק השחור הגדוש עד להתפקע?", תהייה הרומזת לריחוק שבין השניים.

אולי באופן סמלי, בתוך התיק השחור נמצאת התשובה לשאלה - מה קרה במשפחה הזאת? מהו אותו דבר נסתר הטמון בתוך התיק הזה, שבגללו האב ובנו נפגשים בחוסר-חשק שזוה. הילד נמנע מלשאול את אביו מה יש בתיק, והוא כמובן גם נמנע מלהציץ לתוכו. אמנם הילד הופקד לשמור על התיק (אולי לשמור על הסוד) בשעה שאביו יוצא מהמסעדה, אך הוא חושב: "ומה אם ייעלם התיק פתאום? בלי שירגישו, יעבור לידם מישהו, יושיט את ידו, יחטוף את התיק, יחמוק החוצה וייעלם." אפשר לראות בכך תקווה פנימית של הילד לסילוקו של התיק. זוהי תקווה סמויה שמופיעה שוב כאשר ארו נכנס למסעדה, והילד תוהה מה יקרה אם הוא יחליט לחטוף את התיק ולברוח. הילד שוקע במחשבות על היעלמות התיק, עד שאביו מחזיר אותו למציאות המעיקה: "רוצה עוד קולה?" – "הילד נרתע כמתעורר בבהלה מחלום רע." מאחר שהתיק השחור יכול להיות מטונימי לאדם הנושא אותו, הרי שאי-הידיעה מה יש בתוכו מסמלת את אי-הידיעה באשר למתחולל בנפש בעליו.

כמו התיק השחור, שלכאורה מסתיר בתוכו סוד, כך גם היחסים בין האב לבנו טומנים בחובם סוד. הזרות והניכור בין השניים לא מוסברים, על כן ניתן לדמותם לתיק שחור כבד המכיל באופן סמלי רגשות שליליים. אולי, מקווה הילד, היעלמות התיק השחור, על כל הרגשות הרעים הממלאים אותו עד להתפקע, תאפשר את תיקונו של הקשר עם אביו, קשר שיהיו בו תשומת לב, אכפתיות, דאגה וחום.

סיכום ומסרים

הסיפור "התיק השחור" הוא סיפור רגיש על **נתק תקשורתי ועל כשל ביחסים בין אב ובנו**. חוסר ההבנה בין השניים הוא כה קיצוני, עד שהאב לא מודע כלל למצב בנו. כבר תמונת הפתיחה צובטת בלב, כאשר האב בוחר במסעדה ובמזון שלא מתאימים לבנו. המחשבה שלו, שיוכל להכריח את בנו לאכול חומוס, חושפת אטימות וכוחניות, המתגלות כדפוס מרכזי בהתנהגותו.

האב והבן לא מתקשרים, האם נעדרת מן הסיפור. לתחושת הילד התיק השחור מסמל משהו מאד חשוב עבור האב, אולי משהו חשוב ממנו. התיק מוצג בסיפור כמו "חפץ חשוב" שבכל רגע עלול להתפוצץ. אפשר שהוא מכיל בתוכו את הסודות "השחורים", המצונזרים, הסודות שאין מדברים עליהם.

הילד זקוק לתשומת לב, לחום, לחמלה ולהבנה רק המורה בסיפור היא זו ש"רואה" אותו, ומעניקה לו מעט מצורך זה.

ניכרת ביקורת קשה על התנהגות הורית אטומה ומזניחה בעקבות פרידה/סכסוך בין ההורים. אין התעניינות אמיתית בילד, ואולי אפילו תחושה של נטל. יש תחושה שכסף יכפר על כך. ילדים סופגים הכל, ולעיתים אינם יכולים לבטא את דעתם במילים. הדבר ניכר בפעולת ההקאה של הילד בסיפור.

סיפורו של ארז, איש המשלוחים שנופל קורבן לאלימות קשה, מוצג כאירוע פנימי בעלילת הסיפור. הפגיעה בארז, המוצג כאדם מוגבל, אולי חסר-ישע, מעניקה לעלילה המרכזית הקשר חברתי רחב יותר, לפיו **מוצגת ביקורת כלפי החברה המאופיינת בכוחנות, רוע ואכזריות.**

אבא תרנגול

מילים: יהונתן גפן לחן: אביב גפן

האם אתה רואה אותי
כשאני רואה אותך
האם אתה מבחין אצלי
בין עצב ושמחה

גרים באותו הבית
ורוצים לצאת מכאן
כל כך זרים וכל כך קרובים
איש גדול ואיש קטן

אבא תרנגול
איך אתה יכול
לא לשאול דבר
ולדעת את הכול

כמה גבוהה תהיה החומה
עד שלא יעבור בה שום שיר
כמה עוד זמן אתה חושב
שנשאר לנו להכיר

יצאנו אחד מתוך השני
אז למה שלא נדבר
כל כך לא רציתי אותך מורה
אני רציתי אותך חבר

אז אבא תרנגול, איך אתה יכול...

למה אני צריך לנחש
למה אתה מצפה
למה כל מה שיש לי לומר
מתפוצץ לי בתוך הפה

לפניכם שלושה שירים/פזמונים מוכרים הממוענים לדמות אב

1. כיצד מתואר הקשר בין הדובר לבין אביו בכל אחד מהשירים/פזמונים?
 2. בחרו באחד השירים/הפזמונים, וכתבו בית נוסף לשיר ובו תשובת האב לבנו.
 3. כתיבה מהעתיד - כתבו שיר או מכתב בשם הילד מהסיפור "התיק השחור" לאביו כעבור 20 שנה.
- *** נסו למצא שיר נוסף שממוען לאבא, והסבירו כיצד מתואר בו הקשר בין הדובר לאביו.**

אבא

מילים: זורון מדלי לחן: שלומי שבת

אבא, חבר אמר לי לכתוב שיר עליך
על כל מה שראיתי בפניך
על השלווה ללא מילים
הניחוחות והצלילים
הכול היה כל כך יפה בעיניך

אבא, זוכר את השבילים לבית הספר
את כל המנגינות מתוך החדר
כשהקשבת איך אני שר
עם המבט המאושר
והחיך המתחבא בין שפתיך

אבא, על הדרכים שכה אהבת לטפח
אני הלכתי וניסיתי לנצח
ולא תמיד הבנתי איך
כי לא הכול הולך
אני שונה ממך אבל מאד כמוך

אבא, הזמן עבר ולא דיברנו
אבא, סלח לי
לקח לי זמן כדי להבין - אתה שייך לי
כמו שאני שייך לך
כמו שאני אוהב אותך
בוא לא נשמור בפנים יותר ונדבר

אבא

מילים ולחן: אביתר בנאי

אבא אני רוצה לעמוד מולך
ולהאמין שאתה אבא טוב
אבא אני צריך לדעת שאתה אוהב אותי
ככה סתם אבא טוב

אבא אני רוצה להיות בטוח בכל ליבי
שלמסע הזה יהיה סוף טוב
שכל מה שאני עובר בדרך
יהפוך חולשה לעוצמה גדולה

אבא אני רוצה לחזור אליי
ולמצוא אותך שם איתי
במקור שלי אני טוב גמור, אבא
ושם אני מאמין בעצמי

יונתי בין חגווי הסלע
השמיעני את קולך
תשירי לי שיר חדש-חדש
שיאיר ליבי ואת מיתרי

שאלות לדוגמה

1. בסיפורים רבים מתואר מצב של זרות וניכור בין בני אדם. כיצד מצב כזה בא לידי ביטוי בסיפור שלמדת? הסבר אם המצב הזה מוצג בסיפור כחסר מוצא או נרמזת אפשרות לתיקונו.
2. תאר קשר/מערכת יחסים בין דמויות במשפחה בסיפור אחד שלמדת האם קשר זה מוצג בסיפור באור ביקורתי? הסבר והדגם את דבריך.
3. לרבים מהפרטים בסיפור הקצר יש משמעות שמעבר למשמעות הגלויה. הוכח קביעה זו באמצעות סיפור אחד שלמדת.
4. את העולם הפנימי של דמות ספרותית אפשר לשקף באמצעים שונים: חלום, אנלוגיה, תיאורי מרחב, מוטיבים, מונולוגים פנימיים. בחר בדמות אחת בסיפור שלמדת. תאר את עולמה הפנימי, והסבר כיצד אחד או שניים מהאמצעים האלה מסייעים לשקף עולם זה.
5. בחר בסיפור שלמדת שבו מתוארת חוויה של החמצה, הסבר מהי חווית ההחמצה המתוארת, ציין מה הם הגורמים לתחושת ההחמצה, והסבר כיצד הדמות (או הדמויות) מתמודדת עם תחושה זו.
6. בחר בסיפור קצר שלמדת – תאר את סיום הסיפור, קבע אם סיום זה הוא פתוח או סגור, והסבר כיצד מאיר הסיום את הסיפור כולו.
7. בחר בסיפור שבמרכזו דמות הרחוקה מעולמך (למשל, בגילה, בתקופתה, בסביבתה החברתית), מה בדמות גורם לך להרגיש כלפיה יחס של הבנה/הזדהות, יחס של ריחוק או יחס שמעורבים בו הזדהות וריחוק? הסבר והדגם. בתשובתך התייחס לתכונותיה של הדמות, להתנהגותה ולמחשבותיה.
8. איזה יחס (למשל, אהדה, רחמים, דחייה, רגשות מעורבים) מעוררת בך הדמות המרכזית באחד מהסיפורים הקצרים שלמדת? הסבר והדגם מה בדמות מעורר בך יחס כזה.
9. בחר בסיפור שלמדת המעלה ביקורת על תכונות אנושיות או על תופעות חברתיות. הסבר מהי הביקורת המוצגת בסיפור, ותאר כיצד היא באה לידי ביטוי.

ריכוז חומרים, עיצוב, עריכה ועיבוד להוראה: גלית טולדו משגב

יעוץ ועריכה לשונית – לימור דניאל קיש

מקורות

פז, יובל. סיכום ופרשנות "התיק השחור" כפר הנוער אלוני יצחק [בקישור](#)

קנז, יהושע. מתוך: [לקסיקון הספרות העברית החדשה](#)

כתבה ששודרה בכאן 11 בתאריך 12.10.20 – [פרידה מענק הספרות יהושע קנז](#)

קנז, יהושע. "התיק השחור" פרסום הסיפור במוסף הספרות של "הארץ" (12.9.07)

[אבא תרנגול](#) מילים: יהונתן גפן לחן: אביב גפן

[אבא](#) מילים: דורון מדלי לחן: שלומי שבת

[אבא](#) מילים ולחן: אביתר בנאי